

Asia: VN/2401/2026

Ehdotus kansalliseksi mediakasvatuslinjauksiksi

1. Johdanto

Mahdolliset kommentit ja huomiot johdannosta:

Johdanto ei mielestämme kuvaa riittävän selkeästi kansallisten mediakasvatuslinjausten konkreettisia tavoitteita eli "...suuntaviivat mediakasvatuksen toteuttamiseen ja kehittämiseen Suomessa..." on kovin ylimalkaisesti ja epäselvästi ilmaistu. Eli jo johdannossa voisi kuvata lyhyesti linjausten selkeämpi tarkoitus, tavoitteet sekä kohderyhmät, jos linjauksilla tavoitellaan konkreettisia tuloksia ja vaikuttavuutta, ja jotta linjausten toteutumista voidaan myös paremmin arvioida.

Myös linjausten päivittämisen tarpeellisuus ja ajankohtaisuus tulisi perustella johdannossa paremmin. Nykyisten linjausten päivittämistarve perustellaan useilla keskeisillä yhteiskunnallisilla ja yksilöllisillä tekijöillä. Ajankohtaisuuden perusteluja voisi kuitenkin vahvistaa tuomalla esiin mis- ja disinformaation yhä nopeampi leviäminen, joka esimerkiksi vaikeuttaa luotettavan tiedon saavuttamista, heikentää tietoon perustuvaa päätöksentekoa ja rapauttaa luottamusta asiantuntijatietoon. Lisäksi linjaukset keskittyvät digitaalisiin uhkiin ja teknologian kehityksen aiheuttamiin vaatimuksiin, mutta jättävät huomiotta perinteisen lukemisen kriisin. Lukemisen määrä ja taidot ovat romahtaneet, mikä on uhka kaikelle osaamiselle; myös digitaalisissa ympäristöissä toimimiselle ja kriittiselle lukutaidolle.

Johdannossa kuvaillaan ja määritellään hyvin tiiviisti linjauksiin liittyviä keskeisiä käsitteitä (media, mediakasvatus, medialukutaito). Määritelmässä on kuitenkin puutteita. Esimerkiksi median ja mediasisältöjen määritelmässä korostuu teknologia ja viestintä, mutta niiden suhde perinteisempiin teksteihin jää epäselväksi. Mediakasvatus määritellään verraten suppeasti lähinnä vuorovaikutuksena, eikä esimerkiksi suunnitelmallisena ohjauksena, kasvatuksena ja opetuksena median käyttöön (ks. Mediakasvatusseuran julkaisuja 3/2017, selkomukautus). Suppea ja rajallinen ymmärrys mediakasvatuksesta heijastuu siihen, miten linjaukset tulkitaan. Lisäksi medialukutaidon määritelmä kaipaa selkeyttämistä. Siitä tulisi selkeästi tulla esille sen erityisyys eli miten medialukutaito eroaa lukemisesta yleisemmin (missä vain mediassa) ja mitä erityisiä piirteitä medialukutaidossa on, miten se eroaa mediataidoista vai eroaako? Tämä auttaisi ymmärtämään paremmin mediakasvatuksen tarvetta ja valittuja linjauksia tavoitteille ja toimenpiteille.

Johdantoon olisi perusteltua nostaa myös mis- ja disinformaation käsitteet selkeine määritelmineen. Ne ovat keskeinen osa nykyistä mediaympäristöä ja linkittyvät suoraan medialukutaidon

tavoitteisiin. Käsitteellinen tarkennus vahvistaisi linjauksen analyttistä pohjaa ja loisi yhteisen ymmärryksen siitä, millaisiin ilmiöihin mediakasvatuksella vastataan.

Lisäksi linjauksessa rajataan ulkopuolelle "ajankohtaiset tekoälymallit", vaikka ne muovaavat mediakenttää tällä hetkellä merkittävästi. Medialukutaidon näkökulmasta on olennaista, että yksilöt ymmärtävät, mikä on todenperäistä ja mikä tekoälyn tuottamaa tai manipuloimaa sisältöä. Vaikka esimerkiksi tekoälyllä tuotetun kuvan tai videon erottaminen aidosta voi olla käytännössä haastavaa, vähintään tietoisuuden lisääminen tästä ilmiöstä on keskeistä.

Voisi siis harkita, että johdannossa tunnistetaan generatiivisen tekoälyn vaikutus mediaympäristöön ja tuodaan esiin, että medialukutaitoon kuuluu myös ymmärrys tekoälypohjaisesta sisällöntuotannosta, sen mahdollisuuksista ja riskeistä.

2. Mediakasvatuksen nykytila

Mahdolliset kommentit ja huomiot mediakasvatuksen nykytilasta:

Mediakasvatuksen nykytilasta Suomessa luodaan positiivinen kuva, mutta kuinka kattavasti tehtyjen arviointien ja haastattelujen pohjalta voidaan sanoa sen olevan laadukasta ja riittävän monipuolista? Tarkempaa tietoa esimerkiksi kouluissa toteutuvasta mediakasvatuksesta ei liene olemassa - tämä näkökulma myös puuttuu nykytilan kuvauksesta. Esimerkiksi peruskoulussa tehtävä mediakasvatus tavoittaa kaikki lapset ja nuoret, mihin eivät pääse muut mediakasvatustoimijat. Mediakasvatuksen laadukkuutta tulisi tarkastella myös eri ikäisten taitojen näkökulmasta eli monet tutkimukset kertovat niissä olevan selkeitä puutteita, mistä voisi päätellä, ettei mediakasvatus vielä Suomessakaan toteudu riittävän laadukkaasti.

Nykytilan kuvaus myös keskittyy voimakkaasti mediakasvatusalaan eli sen koulutus- ja rahoituskriisiin, vaikka (ottaen huomioon mediakasvatuksen määritelmä) lukijalle ei täysin tule selväksi, millaista koulutusta tarvitsemme ja millaisia osaajia meidän tulisi kouluttaa. Vähemmälle huomiolle jää, millaista mediakasvatus on sekä keitä se tavoittaa ja miten. Tämän osion perusteella välittyy käsitys, että linjausten tarkoitus on vahvistaa mediakasvatukseen liittyvän koulutuksen ja toiminnan resursseja. Jos linjausten tarkoitus on sen sijaan kuvata osaamis- ja osallisuustilannetta medianlukutaidon osalta Suomessa sekä miettiä, miten sitä saadaan vahvistettua, tekstin tulisi kohdentua toisella tavalla – heti johdannosta lähtien. Esimerkiksi tutkitusta tiedosta voisi nostaa tarkempaa tietoa siitä, mitkä taidot ovat hyvällä tasolla ja mikä vaatisivat enemmän panostusta. Suomalainen tutkimus on nostanut esiin mm. nuorten vaikeudet tunnistaa erityisesti epäluotettavampia nettitekstejä:

<https://educritical.fi/fi/muut-tuotokset/>

<https://medialukutaitosuomessa.fi/pohjoismaalaisten-mediataitoja-kartoitettu-ensi-kertaa/>

Mediakasvatuksen tilaa siis kuvataan hyväksi pohtimatta tarkemmin, tiedetäänkö siitä riittävästi. Arvopohja mainitaan, mutta sitä ei määritellä. Lukijalle jää epäselväksi, millainen arvopohja on ja miten sen voidaan ajatella olevan jaettu toimijoiden keskuudessa. Mediakasvatuksen toimijoihin viitataan, mutta ei kerrota kattavasti keitä he kaikki ovat. Toteuttamistapoihin viitataan, mutta ei kerrota, millaiset ne esimerkiksi voisivat olla.

3. Visio

Mahdolliset kommentit ja huomiot visiosta:

Visiossa voisi tuoda esille, mitä kohderyhmiä mediakasvatuksen odotetaan tavoittavan. Jos ja kun medialukutaidon voidaan nähdä olevan dynaaminen kyky, joka kehittyy läpi elämän, tulisi tämän heijastua myös visioon.

Kiinnostavaa olisi nähdä visio vielä napakammin muotoiltu outcomin näkökulmasta. -> esim. Suomi on yhteiskunta, jossa vahva ja yhdenvertainen medialukutaito (=outcome) mahdollistaa aktiivisen osallisuuden, kestävän hyvinvoinnin ja kestävän demokratian.

4. Tavoitteet

Mahdolliset kommentit ja huomiot tavoitteista:

Tavoitteita voisi kohdentaa selkeämmin esimerkiksi siten, että ne huomioivat mediakasvatuksen eri kohderyhmät. Lisäksi tavoitteet ovat niin yleisellä tasolla, että niiden saavuttamisen arvioiminen myöhemmin on lähes mahdotonta. Nykyiset tavoitteet kuvaavat pitkälti sitä, mitä hyötyä mediakasvatuksesta on, mutta eivät vielä riittävän selkeästi sitä, miten asetettuun visioon päästään. Lisäksi osa tavoitteista näyttäytyy enemmän toimenpiteiden kuin varsinaisten tavoitteiden kuvauksena. Olisi tärkeää erottaa selkeästi tavoite (haluttu muutos tai tila) ja toimenpide (keinot, joilla muutos saavutetaan).

Miten arvioidaan sitä, että toimijuus (kenen?) on vahvistunut ja kestävyttä (mitä?) on edistetty? Lisäksi osaamisen kehittäminen on tavoitteena vaikea hahmottaa – kenen osaamista sillä tarkoitetaan? Tällaisenaan tavoitteet näyttäytyvät ihanteina, joiden konkreettista saavuttamista ei kuitenkaan voida arvioida objektiivisesti.

Suosittelisimme tavoitteiden jatkojalostamista konkreettisemmiksi ja täsmällisemmiksi. Olennaista olisi myös tarkentaa, kenen toimijuutta ja millaista muutosta tavoitteilla tavoitellaan. Väljästi muotoillut tavoitteet eivät ohjaa toimintaa eivätkä mahdollista systemaattista seurantaa. Sen sijaan napakasti määritellyt, rajatut ja toimijatasolle ankkuroituvat tavoitteet luovat perustan myös mittaamiselle ja vaikuttavuuden arvioinnille.

Kohta 1, s 11. Seuraava väite on varsin rohkea "Toimijuutta vahvistava mediakasvatus lisää esimerkiksi osallisuutta ja hyvinvointia, ja vähentää vihapuhetta, disinformaatiota ja syrjäytymistä". Onko tälle väitteelle tutkimuspohja? Väheneekö esimerkiksi disinformaatio, jos lisäämme mediakasvatusta? Sen vaikuttavuus voi mahdollisesti vähetä, mutta tuskin esim. trollitehtaat hiljenevät sen myötä? Tähän liittyen tulisiko mediakasvatuksen tavoitteissa tulla esille vastuullisuus mediaympäristöjen kehittämisessä (esim. kourkuttavat algoritmit), vai katsotaanko, että se jää mediakasvatuksen ulkopuolelle?

Kohta 3, s 12. Kestävyyden edistämisen kuvaus on hyvin ympäripyöreä eikä yksilöi tarkemmin sanamuodon taustalla olevia tekijöitä tai rakenteita. Esimerkiksi kuvaus "Mediakasvatuksen taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen kestävyys vahvistuu, kun alan rakenteet, rahoitus ja yhteistyö..." Mikä tarkemmin tässä yhteydessä on mediakasvatusala ja mikä tämän alan rakenteessa on erityistä? Tämän voisi kuvailla tarkemmin. Lisäksi mikä on tämän alan joustava rakenne, joka nyt ilmeisesti on tärkeä lähtökohta tälle tavoitteelle? Nykytila-osiossa kerrotaan, että

korkeakoulutustasoinen mediakasvatuksen opetus on merkittävästi vähentynyt eikä uusia maistereita ei enää valmistu, mutta toimijoiden määrä on silti moninainen. Voisi olla hyvä listata mediakasvatuksen toimijoita myös nykytila-luvussa.

5. Toimenpiteet

Mahdolliset kommentit ja huomiot toimenpiteistä:

Toimenpiteiden osalta haasteena on, että ne eivät selkeästi kerro, kenen vastuulla kyseiset tehtävät ovat, mitä tekstin passiivimuoto vielä korostaa. Tällöin niihin sisältyy sama haaste kuin edellä esitettyihin tavoitteisiin eli toimenpiteiden toteutumista on mahdoton myöhemmin arvioida. Sinänsä esitetyt toimenpiteet ovat tärkeitä, mutta koska ne eivät vastuuta eri tahoja, mediakasvatustoimijat eivät välttämättä koe niitä omikseen tai omaan vastuuseensa kuuluviksi.

Kestävyyden edistäminen oli edellisessä luvussa jaoteltu taloudelliseen, sosiaaliseen ja ekologiseen. Olisi ollut linjakasta, jos 5.3. olisi jaoteltu näiden avulla. Onko tavoitteet luotu kaikille, myös ekologiselle kestävyydelle?

Tuetaan tasapainoista media-arkea -väliotsikon alla kerrotaan, että "lisätään tutkimukseen perustuvaa tietoa median käytöstä". Tästä syntyy kuva, että uusien linjausten myötä on tarkoitus tuottaa uutta tietoa, kun käytännöllisempää voisi olla pyrkiä hyödyntämään entistä paremmin mm. yliopistojen sekä muiden toimijoiden tuottamaa ja alati lisääntyvää tietoa mediataidoista ja median käytöstä.

6. Toimeenpano ja seuranta

Mahdolliset kommentit ja huomiot toimeenpanosta ja seurannasta:

Tämä luku kuvaa hyvin kattavasti erilaiset mediakasvatusta toimeenpanevat tahot, mutta nykyisellä rakenteella ne jäävät irrallisiksi edellä mainituista tavoitteista ja toimenpiteistä. Lukujen 4–6 asioita voisi siis selkeämmin linkittää toisiinsa eli mistä konkreettista tavoitteista ja toimenpiteitä eri toimeenpanotahot vastaavat, jolloin ne myös todennäköisemmin toteutuisivat, kun vastuut olisivat selkeät. Mykyisellään vastuut eivät välttämättä ole selkeitä myöskään mediakasvatustoimijoiden keskuudessa.

Seurannan osalta voisi vahvistaa (akateemisen) tutkimuksen roolia eli erilaiset rajatulle ryhmälle tai vapaaehtoisille suunnatut selvitykset, arvioinnit ja haastattelut eivät välttämättä anna riittävän kattavaa ja luotettavaa kuvaa mediakasvatuksen nykytilasta tai mediakasvatustilinjakosten toteutumisesta. Mediakasvatustoimijoiden näkökulman lisäksi/sijaan voisi korostua objektiivisempi tutkimustieto mediakasvatuksen kohteena olevien osaamisesta ja taitojen kehittymisestä.

Lisäksi usean sidosryhmän kohdalla mainitaan tehtävänä "tuottaa materiaalia". Resurssien tehokkaan käytön sekä viestinnän vaikuttavuuden näkökulmasta olisi kuitenkin perusteltua pohtia kansalaisille suunnatun viestinnän selkeämpää koordinaatiota ja strategista johtamista. Ilman koordinaatiota riskinä on viestinnän päällekkäisyys ja sirpaleisuus. Esimerkiksi tilanteessa, jossa THL toteuttaa viestintäkampanjaa neuvoloiden kautta, sama kohderyhmä saattaa saada samasta teemasta viestiä myös toiselta toimijalta – mahdollisesti eri painotuksin tai ajoituksin.

Vaikuttavuuden näkökulmasta olisi tärkeää, että viestit ovat linjassa keskenään ja että vastuut eri kohderyhmien (esim. lapset, vanhemmat, koulut) osalta ovat selkeästi määriteltyjä.

Strategisesti koordinoitu ja samanaikainen viestintä eri kohderyhmille voisi tuottaa merkittävää synergiaetua verrattuna hajanaiseen, toimijakohtaiseen tiedon jakamiseen. Lisäksi keskitetympi koordinointi voisi mahdollistaa riittävien resurssien kohdentamisen laadukkaisiin, vaikuttaviin kampanjoihin sen sijaan, että viestintä jää pienimuotoiseksi ja sirpaleiseksi materiaalituotannoksi.

7. Liitteet

Mahdolliset kommentit ja huomiot liitteistä:

-

8. Yleiset kommentit linjausluonnoksesta

Yleiset kommentit kokonaisuudesta:

Yleisemmin linjauksista jää nykymuodossaan niiden historiaa tarkemmin tuntemattomille epämääräinen kuva siitä, mikä niiden tarkoitus on eli mihin niiden avulla pyritään. Ne sisältävät tärkeitä tavoitteita ja toimenpiteitä, mutta tällaisenaan tavoitteet jäävät helposti ihanteiden tasolle ja toimenpiteet ilman selkeää vastuuttamista (jos tämä on kuitenkin tarkoituksena). Linjaukset on kirjoitettu mediakasvatustoimijoiden näkökulmasta, jolloin jää epäselväksi, mikä on mediakasvatuksen kohderyhmien rooli eli halutaanko kehittää heidän osaamistaan vai toimijoiden. Jos tarkoituksena on edistää molempien osapuolien osaamista, tämä pitäisi tuoda selkeämmin esille ja viitata kohderyhmien osaamiseen jo esim. Nykytila-luvussa. Mediakasvatuksen toteuttamiseen liittyy paljon haasteita, joten linjauksilla on tärkeä tehtävä vastata tähän haasteeseen, mutta se edellyttää, että tunnistetaan myös kohderyhmien puutteet medialukutaidoissa.

9. Muita mahdollisia terveisiä valmistelijoille

Muita mahdollisia terveisiä:

-

Havila Marjo
Jyväskylän yliopisto - Opettajankoulutuslaitos, Critical-hanke